

Любов Шеремет

Київ

В статті аналізуються ірраціональні фактори гри спортсмена, досліджуються соціокультурні пласти ірраціонального. В ігровому суперництві кожен учасник змагається в першу чергу сам з собою, прагнучи перевершити раніше показаний результат, тому важко заперечувати результативність спортивної гри та все ж в її природі є стихійний елемент. Спортивна гра розуміється як специфічний вид активності суб'єкта, відмінний як від діяльності, так і від спілкування через фіксовану нормативність ігрового простору. Спортивна гра є актуалізацією надміру фізичних, душевних і духовних сил людської істоти, вільною від «зовнішньої потреби». Спортивна гра вимагає щонайповнішої серйозності від її учасників. Ця гра має коріння буття, що передують будь-яким її «правилам». Отже, спортивна ігрова стихія безпосередньо стикається з духовно-естетичним вимірюванням спорту і спортсмена. Естетичне, як вважає автор, підвищує ступінь життєдіяльності людини. Саме гра й інтерперсональні відносини вдихають в нас життя. Джерело життя – у всюдисущій творчій стихії, яка заявляє про себе в грі й сміхові, мареннях і творчих образах, в спортивному танці і змаганнях. А це і є та первинна довіра до людини, яка поступово переходить у визнані культурую форми.

Ключові слова: людина, спортивна гра, ігрова стихія, суперництво, змагання, культура, результативність.

В спортивній грі переважає, на наш погляд, дух суперництва, змагальності. Змагальність, строго кажучи, виступає як форма прояву проблемного розвитку культури. Така змагальність має велике значення для діяльності спортсмена, оскільки ця діяльність виступає як самовираження, самоствердження його як особистості. У зв'язку з цим суспільству важливо виробити правильний підхід до спортивної творчості як до соціального явища. При цьому панує дві крайності: стремління до уніфікації та установка на вседозволеність.

Прагнення привести багатообразність форм і фактів спортивної творчості до спільного знаменника – отримати перемогу на змаганнях – приводить до серйозних негативних наслідків соціального та естетичного характеру; виникає спрощення та примітивізація спортивної культури. Як наслідок цього, народжується споживче відношення людей в суспільстві до тих духовних цінностей, які формуються в ході розвитку спортивної діяльності. Необхідно також зауважити, що в суспільстві посилюється ефект «забороненого плоду» (виникає потяг до «небувалих» рекордів). Формується відношення до особи виключно як до об'єкту естетичної насолоди.

Що ж стосується установки на вседозволеність (для досягнення перемоги всі засоби добрі!), то вона приводить до зниження естетичної та моральної культури, її регресу. В спортивній діяльності, як і в будь-якій іншій сфері діяльності, повинен сформуватися механізм змагальності, а не голої конкуренції. Якщо конкуренція не організована, то вона виступає як деструктивна сила. Однак конкуренція та співробітництво дає змагання, а останнє є позитивна сила.

Ми вважаємо, що сама по собі конкуренція (в тому числі і в галузі спорту) не може бути основою самоорганізації спорту як соціального та духовного явища. Тисячі спортсменів виявились сьогодні кинутими у «прірву» економічного та соціального безладу. Такого варварського відношення до людей історія ще не знала. Окрім економічного тиску на рядового спортсмена, на людину, яка ще не досягла високих результатів, чиниться ще й адміністративний тиск. При цьому щезає ігрове начало в спортивній діяльності, а гра – наймогутніший символ трансформації досвіду. Гра – це творчий субстрат буття, що порівну належить і життю, і культурі. Гра символізує універсальну творчу стихію. Гра вказує на «чисто» творче начало в культурі, яке не зводиться до однозначних закономірностей, а означає спільне в різноманітному, тобто процес у багатьох процесах.

Гра, як змагання, намагається об'єднати почуття та розум, дати людині повноту відчуттів життя і творчості, а також охопити об'єкти пізнання (самі по собі феномени цілісні: життя, людина, культура) в нерозривності їх існування. Спортивна гра надає людині радість,

а остання є потенція всезагального духовного підйому та творчості. Разом з тим, гра – категорія бінарна. Вона проявляє схильність людини та суспільства перетворити пізнання та творчість в самодостатню діяльність. Ця діяльність виділяється як раз духом конкурентної боротьби. Зло конкуренції – в акцентуванні уваги на суб'єктивній насолоді для еліти. «Культурним близнюком» елітарної гри виступає гра комерційна, що має на увазі конформізм, орієнтований на успіх. Що оперує уже оціненим. Але й ця метаморфоза гри лише підкріплює її буттєвий сенс, підтверджуючи її приналежність до універсальї життя і культури (Арінуан 1997) [1].

Завдання полягає в тому, щоб цей дух володів більш високим гуманістичним потенціалом, ніж традиційні спортивні змагання. В ігровому суперництві кожний учасник змагається в першу чергу сам з собою, прагнучи перевершити раніше здобутий результат. В цьому плані важко заперечувати результативність спортивної гри, і все ж в її природі є стихійний елемент, на якому нам слід більш детально зупинитись.

Спортивна гра – це певне безумство, зупинка «раціо», без якого важко говорити про гру як найвище натхнення, що потребує задіяння всіх фізичних і духовних сил суб'єкта. Безумство як гра, якщо слідувати даоській традиції, відповідає культурі зі стійкими механізмами саморегуляції. Даоська «хвороба» чи «безумство», служить стриманню та подоланню природного буття, а в кінцевому рахунку, - включенню в культуру непідвладної їй реальності. Спортсмен, наче віддаючись своїй «хворобі», підкоряється, в принципі, тому ж поклику, що й учасник древніх святкувань, що надягає «маску» демона чи звіра. Та на відміну від дикуна він робить предметом споглядання найвищих результатів спортивної діяльності саме своє буття, відволікається від зовнішніх тілесних форм та перетворює в метафору те, що раніше сприймалось як справжнє.

Ігрова спортивна стихія створює передумови до того, щоб кожна людина жила сама по собі, та не догоджаючи іншим. Це й правильно, оскільки спортивна діяльність непорівнянна лише з вузько прагматичними цілями. Вона є виходом до царства свободи і в даному своєму відношенні не має зовнішньої мети, відмінної від процесуальності власного протікання, так що її цінність, зокрема, в меншому ступеню залежна від так званого «результату».

Спортивна гра розуміється як специфічний вид активності суб'єкту, відмінний як від діяльності, так і від спілкування в силу фіксованої нормативності ігрового простору. Спортивна гра є актуалізація надлишку фізичних, душевних і духовних сил людського існування, вільною від «зовнішньої потреби», і чим більше вона виявляється безцільною, тим швидше ми знаходимо в ній щастя. В даному відношенні насолода від гри артикулюється не лише у власне емоційному ключі, але й виявляє духовно-естетичний характер.

Разом з тим, задаючи власний простір як насичено емоційний, спортивна гра фіксує його, проте, як заданий за допомогою рефлексивно-осмислених раціональних параметрів. В цьому відношенні спортивна гра представляє собою досить жорстку нормативну систему (в силу деякої початкової заданості певних правил). При цьому жорсткість часто досягає такого ступеня, що порушення правил неодмінно повертається руйнуванням смислового поля спортивної гри. В ситуації так званої «рольової гри» (наприклад, дитяча гра в «дочки-матері»), нерідко протиставленої «грі за правилами» (типу футболу), діють такі ж жорсткі вимоги, відмінні лише тим, що не фіксуються в спеціально-об'єктивованій формі.

Однак, якщо недотримання правил гри виводить суб'єкта за межі ігрового простору, то їх дотримання аж ніяк не гарантує його включеності в гру. Остання (особливо в своїй спортивній формі) передбачає у виконуваних діях свого роду емоційну напругу, наявність якої тільки й дозволяє кваліфікувати дані дії як ігрові (так, граючи з м'ячем не на змаганні, гравець насправді не бере участі в грі, оскільки головний «нерв» його насолоди живиться не від гри як такої, а від взаємодії з м'ячем).

Важливою властивістю спортивної гри являється також неможливість однозначно передбачити її результати визнанням її правил та початкових даних (складу і стану команди, професіоналізму гравців, об'єктивністю та кваліфікованістю суддівства та інше), що пов'язане не тільки з принциповою відкритістю ігрового простору, де будь-який момент часу змістовно констатує широкий спектр можливих траєкторій подальшого розгортання спортивного ігрового процесу, але й з тією обставиною, що, розгортаючись за спочатку відомими законами (правилам гри), спортивні ігри, проте, задають простір, де вирішальну роль грає фактор випадковості.

Спортивна гра не дозволяє відчужувати символічну активність людини від її емпіричного і випадкового досвіду, випадково набутих знань, перетворюючи культурні символи в анонімні засоби комунікації, ущемляючи фізичну та духовну природу людини. Разом з тим вона не дозволяє відкритості людини світу прийняти характер взаємного винищення. Спортивна гра перетворює людську агресивність в танок. Таким чином, в спортивних іграх «первісне» та «цивілізоване» виявляються метафорами, що вказують на всеосяжну єдність людської практики.

Спортивна гра оберігає людину та суспільство від хвороб, виступає глибинним джерелом стійкості по відношенню до них. Така гра не тільки зберігає суспільство від розпаду, але й несе в собі імпульс блага, краси і гармонії. Адже спортивна діяльність вже сама по собі приносить радість; вона не тільки відволікає від хвороб, але й відрізняється від примусової праці.

Спорт є необхідний ерос в бутті, ігрова стихія. Для еросу ж характерно стремління, жага самовдосконалення, при чому не лише фізичного. В самовдосконаленні заключна сила, яка оберігає людину та суспільство від духовного та фізичного виснаження.

В спортивній грі, як продукуванні вільної еросності, присутня вібрація (мускулів та духовних сил), коливання між насиченим буттям та пустим небуттям. «І чим більше в людині, – пише Р. Ісмаїлов, – істинно людського, тим більш природне для нього звернення до гри» (Ismailov 2005, p. 61) [3].

Граючи, людина не перестає виступати джерелом нових значень і сенсів. Чому людина звертається до спорту, до найвищих досягнень, а не обмежується досягнутою досконалістю рухової активності? Відповідаючи на це питання, необхідно відмітити, що людина не в змозі витримати тяжкості безпосереднього відображення дійсності, постійно намагаючись замінити її реальностями (в тому числі й ігровими).

Духовна недуга суспільства утримується в самому бажанні обмежити фізкультурну та спортивну діяльність, перетворити «слід» спортивного досягнення в простий знак. Це означає в своїй суті забуття символічної глибини спортивних подій. Але ж їх сенс полягає в тому, що вони як би «мигають» в історичному та культурному бутті. Ці події вказують на певний життєвий ритм, а великий спорт, якщо можна так висловитись, і є достатність ритмів життя. Все суще «згорає», а спорт дозволяє перевершити формально-логічну одиничність.

Мова спортивного танцю, в принципі, нічого не значить. Слово лише містить сенс, а сенс – це надія. Тому мова танцю знову й знову генерує в собі присутність буття. Спорт тому не створює необхідності вибирати між словом та мовчанням. Ні те, ні інше не в змозі вичерпати меж речей. Тому істинний спортсмен говорить мало; в його слові, як при сильному вітрі, міститься велика гармонія. Чим сильніше духовне занепокоєння, тим тугіше натягується «тіло» спортсмена, тим глибше та напруженіше стає гармонія між словом та мовчанням.

Спорт відкриває внутрішній світ людини з її розумінням моральної відповідальності та вибору. Спорт як феномен, направлений на неповторно одиничний акт виходу людини за межі своїх можливостей, має відношення до волі. Як володар волі, людина наділена енергією, необхідною для підтримки життєвої гармонії. Тим самим вона висовується в центр всього життєвого процесу. Сьогодні всі земні істоти поступово від нього віддаляються. Тварини ще утримуються цим центром, але їх буття носить «сліпий» характер. Людина ж надприродним буттям споруджує духовне життя, для якого характерна сильна вібрація, а спорт як раз і приводить людину в стан напруги, постійного відповідального екзистенціального вибору між буттям та небуттям, між словом та мовчанням. Так, вся філософія бойових мистецтв в Китаї спрямована на укріплення життєвих сил організму, а не лише на вдосконалення прийомів рукопашного бою. При цьому адекватний духовний стан досягається за допомогою розумової концентрації і точного дотримання певних тілесних станів.

Мова «тіла спортсмена» повинна знову і знову генерувати в собі присутність буття; рухи повинні постійно оновлюватись. При цьому істинний рух проживається як процес і в своїй конкретності «відгукується» всією культурною безодньою світобудови. При цьому спортивне зусилля не руйнується і не вирішується словом. Воно як би окреслюється ним, представляючи собою непохитну екзистенційну присутність буття. Дія є те, що випереджає значення слова, думки; це те, що утворює смисловий контекст словесної стихії, мови жестів.

Сенс спорту є нерозривна єдність духовної та тілесної сторін буття. Спортсмен як би «думає» всім тілом, суміщаючи думку та почуття. Спортивне дійство – це деяка тілесна інтенціональність, своєрідна «пісня серця».

Спортивне зусилля – це передусім творчий акт. У світі спорту як безмежного саморозсіювання, самороздачі, всяка мить абсолютно самотутня, але дана самотутність, що міститься в самій межі екзистенції і є не що інше, як соціокультурне середовище – центр всього суцього. Така природа витонченої спортивної гри, що виступає в якості творчої потенції будь-якої речі. І, як бачимо, йдеться не про форму чи сутність спорту, а про граничну конкретність існування спортсмена. Ось чому саме в спорті всі речі як би «накладаються» одна на одну, як би «світяться» одна в одній, і ця всезагальне суміщення речей виступає умовою повної самотутності кожного моменту буття. Спорт надає динамізм подіям. Речі природного й соціального світу набувають відкритості нествореного «з'являння» буття. Спортсмен не повстає, таким чином, проти пустоти; він проявляє її екзистенціальну «відданість». В результаті його дія перестає бути якимось чисто зовнішнім впливом і стає творчо невичерпаною дієвістю. Спорт об'єднує тимчасове і вічне, окреме і спільне, актуальне й символічне в соціокультурному бутті.

Спорт дозволяє сформуванню простір не лише духовних, але й музичних відповідностей речей і розуміти невичерпне багатство якостей соціокультурного буття. Між тим, якщо в існуючому світі є тільки відмінність, то вона не відрізняється від єдності. Зведення всіх сил спортсмена до їх єдності виявляється їх «збиранням». В музиці тілесних рухів кожний рух є як би своєрідне відлуння. Рухи виступають одночасно і представниками тілесно-духовної єдності, і в якості стихії, що проникає в «істинність» всього суцього. Дана єдність при цьому виступає не як дещо умоглядне, а операціональне, що вирішується достатністю соціокультурних життєвих ритмів.

Далі. Для спортсмена характерна здатність «самоперетворення». Це – своєрідний життєвий пульс, яким впевнюється сама людська, тілесна екзистенція. Завдяки такому підходу розширюється сам чуттєвий досвід. У спортсмена тіло стає центральною точкою, точкою відліку будь-якого досвіду. Тіло – не лише сховище, але і суб'єкт; це – орган вільного руху. «Світ, – пише Е. Левінас, – не конститується як початкова довірена досвіду статична сутність. Він співвідноситься з «точками зору», вільно прийнятим сутнісно рухливим, що володіє рухливими органами суб'єктом: при певному русі ока – певна зміна побаченого, при певному нахилі голови – певна зміна видовища, при певному русі руки – певна новизна обрисів та інше» (Levinas 2004, p. 304-306) [5].

В самому спортивному відчутті присутня деяка обумовленість, так що будь-якому сприйняттю спортивної дії притаманні функції спонтанності. Тілесні процеси, властиві спортивному зусиллю, є вільні процеси, і така свобода складається в свідомості протікання відчуттів.

Увага, надана психофізіологічним дослідженням, приводить до відкриття області тілесності, яка не підкоряється суб'єкт-об'єктній схемі. Вона також приводить до відкриття духовного, невіддільного від локалізації, звернення до органів. Звичайно, інтенція спортивної дії не знаходиться в просторі. Ми усвідомлюємо, що це ідеалістична ілюзія. Але що являє собою інтенція без відчуття? Чи не виходить звідси той факт: щоб не розрушити сутність метафоричного сенсу терміну – розуміти трансценденцію в етимологічному сенсі слова, швидше як подолання, «переступання», пересування, аніж як уявлення? В спортивній дії вихід за межі свого «Я» здійснюється за допомогою того, що мислення перевершує себе не при зустрічі з об'єктивною дійсністю, але в процесі входження в цей наче далекий, але по-своєму прекрасний світ. «Тіло, висхідна точка уявлення, – пише Е. Левінас, те, що знаходиться поза цією точкою, вже являється інтер'єрним конституційованим ним світу. Тіло завжди існує «бік обіч», але в той же час і «навпроти», утворюючи об'єднання, яке Мерло-Понті називає фундаментальним історизмом» (Levinas 2004, p. 304-306) [5]. Однак тілесний рух спортсмена в цьому світі знаходиться також перед світом і до світу.

Завдяки всьому цьому спортивна дія являється усвідомленням можливого, тобто не просто усвідомленням «Я можу», що супроводжує будь-який проблеск думки та дії, які виходять від «чистого Я» та проявляються в свободі уваги. Мова йде про те, що спортивна дія у вищій мірі конкретна, квазім'язова. «Я прагну до вищого спортивного результату» міститься не в реєстрації за допомогою зусилля опору світу волі, але у володінні всіма ресурсами волі, що знаходяться в якості волі. Спортивна воля, як воля до перемоги, є, як

бачимо, конкретно вільною, волею, здатною рухатися та «обертатися» в соціокультурному бутті.

Бажання перемогти, яке найбільш притаманне, на наш погляд, людям, вкоріненим в культурній традиції, є не вимучене, неприродне стремління, а надбання неповторної особистості.

В глибокій давнині відправленням ритуалів (спортивне змагання є також певний ритуал) гарантувалось благополуччя та нормальний хід життєдіяльності суспільства. У даному відношенні А. Байбурин (1992) пише: «Без ритуалу нема й події... Подія існує лише постільки, оскільки вона втілена в ритуалі» [2]. Спортивній події притаманний статус дійсності, якщо дотримується традиція. Мабуть, даний фактор і виступає в якості передумови стійкого збереження в тілесній пам'яті багатьох обрядів, ритуальних дій, що дозволяють досягти реконструкції картин древнього суспільства, інституту людинознавства в цілому.

Обряд регламентує, організовує, виховує, залучаючи людину до норм поведінки, древнім знанням суспільства, культурі рухів та думок (в даному відношенні актуальними є клятви суддів і спортсменів на Олімпійських іграх сучасності). Обряд, ритуальна дія, що передує початку олімпійських ігор, пов'язаний з іманентно притаманній людині потребою насолоджуватись видимістю, при чому створювати останню таким чином, що вона перевершувала реальність, являлась більш досконалою, витонченою та емоційно багатою, ніж оточуючий світ.

Воля перемогти в спортивному змаганні як раз пов'язана з цим бажанням. Але тут є й друга сторона проблеми. Спортивна перемога пов'язана, як правило, з досягненням нового ступеню в оновленні соціального статусу, переходу людини на новий етап професіоналізації. Професіоналізація, як ми вважаємо, виступає сьогодні в ролі закономірності для спорту не в меншій мірі, ніж для всіх інших типів професіональної діяльності людини.

Відмітимо також, що бажання перемогти безпосередньо вилетена в ігрову стихію і може бути співвіднесено з земною формою міфологічного знання про союз небесного та земного. Святкування та звеселяння, пов'язані зі спортивними іграми, вказують також на міфологічний елемент знання людини про одержання Божественних покровителів для життя свого роду та своєї країни, своєї Батьківщини, для свого особистого благополуччя.

Необхідно відмітити, що ігрове начало в спортивному мистецтві по різному проявляється на рівні змісту та форми. Загалом. Слід підкреслити, що в Древній Греції люди не вдавалися до поняття гри. Все життя цього суспільства у всіх його проявах була настільки глибоко налаштована на ігровий лад, що сама по собі гра не входила суспільне поняття як деякий особливий компонент.

Чим більше мистецтво прагне ототожнити себе з реальністю, тим менше в ньому виявляється власне духовного та смислового начала. Провокування нових асоціацій, сенсів активно відбувається в той момент, коли спортсмен будує нові комбінації, поєднує те, що раніше здавалось непоєднуваним.

Акт спортивної гри святкує тріумф в такому соціально-художньому явищі, як свято. Тут спортивна гра практично перетворює себе безмежно. Адже свято не боїться максимальної абсолютизації ігрової компоненти (Krivczun 2001, p. 245) [4]. З одного боку, в будь-якому святі поряд з безумовним існує дещо умовне, що виражається у ритуалі. Але, з іншого боку, свято здатне створювати для людини ситуацію багато в чому безумовну, надаючи їй можливість повністю здійснити себе в стихії імпровізації. В даному сенсі спортивне свято відрізняється від мистецтва тим, що в мистецтві людина – насамперед глядач. А в святі – активний учасник. Святкова ігрова стихія вже не просто передається людині різними особливостями художнього дійства, але самим ним твориться і розігрується.

Сам по собі феномен спортивного свята не знає завершеності. Якщо художній витвір має початок та кінець, то довжина та інтенсивність свята залежать від його учасників. Спортивне свято є саме життя, потенція, без якої немає і руху вперед.

Але свято є й ілюзія, перенесена в життя. Досліджуючи феномен свята, А. Мазаєв (1978) пише про те, що в порівнянні з художньою святковою поведінкою заходить значно дальше в своєму здійсненні синтезу непередбачених, імпровізованих начал. Це виражається в особливій «стихійній емоційності святкової поведінки, що в певному сенсі може виступати як особлива перевага цього типу поведінки. Разом з тим святковий стан часто виявляється пов'язаним з етичними аномаліями, що відображається на святковій поведінці» [6]. Етичні

збої можуть виразитись в бійці спортсменів, в порушеннях всіх можливих табу, буденних норм (як, наприклад, в античних святах на честь Діоніса чи Венери та інше).

Свято є ідеальний світ, який на час стає реальністю. Все, що людина може компенсувати, заповнити як недолік життя, виплескується в стихії свята. Все небувале знаходиться під його захистом та покровительством. Святковому стану недостатньо властива самоіронія, погляд на себе з боку; свято сильне стихією невідрефлектованої поведінки.

Великі можливості для дослідження форм спортивної ігрової поведінки людини надає сфера дозвілля. В момент дозвілля людина не зв'язана ніяким примусом. Завдяки цьому її художні форми постають перед нами як культурний інвентар особливої якості. Мета дозвілля спортсмена переважно орієнтована на збагачення палітри відчуттів, на відхід від монотонності життя.

Реалізація в дозвіллі нових форм спортивної гри, цього найважливішого способу самовираження особистості, сприяє розширенню меж дозволеного та недозволеного. Не можна не відмітити, що в репертуарі спортивних ігор можна зустріти крайні, епатуючі мотиви, пов'язані з гіпертрофією та абсолютизацією інстинктивних, еротичних та інших сторін людської психіки. Ступінь прийнятності змісту при цьому виявляється вище, ніж в інших областях людської діяльності, саме в силу домінування ігрової експериментальної поведінки.

Інтенсивна взаємодія різних культур і цивілізації приводить в даний час до того, що так званий офіційний культурний код. Що регулює прояв духовності, чуттєвості людини, швидко розмивається, еволюціонує, знижує вплив соціальних норм та правил. В той же час слід зауважити, що жива і повнокровна чуттєвість завжди підтримувала тонус та пульс культури. З цієї причини багато суспільств відводили пошукам форм духовного неспокою, емоційного збудження спеціальний час. Одні фази історичного розвитку викликали до життя гладіаторські бої, інші - смертельні сутички тореадорів, треті - спортивні сталінські й гітлерівські паради, естрадні шоу, що супроводжувалися танцями на межі людських можливостей.

Спорт дозволяє провести виразну грань між одиничними речами і «усією темрявою» речей. При цьому така «темрява» як цілісність всього суцього, виступає прообразом пустотного динамізму світу. З іншого боку, спорт стверджує як протистояння двох сенсів – фізичного і духовного – поняття культури та її спадкоємність. Динамічна реальність світу робить речі соціокультурного космосу речами, але не виступає річчю для речей. Ця реальність є космічна потенція речі, явища. Тому і в сутність спорту, як соціального явища, глибше проникає той, хто стверджує, що динамічна реальність – це річ в речі, нескінченний ряд самовідображення, який сходиться до духовної єдності всіх подій і явищ.

Спорт як «річ» знімає антиномії феноменального та ноуменального, іманентного і виходить за рамки, актуального і дійсного, не затверджуючи при цьому паралелей між тим та іншим. Спорт як би самовивільняється. Ця річ навіває єдність більш архаїчну і безумовну, ніж проста тотожність предметного. Спорт, за великим рахунком, видається як голий носій вільного різноманіття. Але ми не можемо зупинитися на цій подвійності. Той, хто вільний бути в собі іншим, має владу мати або не мати в собі те бажання, яке дорівнює самовивільненню, але він ніколи не владний над тим, що вже має: сам по собі він має залишатися рівним своїм бажанням. Але в просторі великого руху речей все існує як певний символ і перш, ніж стати явищем, сам символ, як вираз космічної стихії, знаходить функцію приховування. Тому можна висловити ту думку, що образ спорту не як явища, а як справжнього культурного «сліду», тільки хоче народитися, а перетворення його модальностей існування вже творять нові потенції його переходів в соціальний і культурний світ.

Спортсмен живе екстатичною спрямованістю в невідоме; його не задовольняють існуючі форми щастя. Тому дана спрямованість хоча і передбачає нові творчі форми буття, але не переходить у його плоди.

Поняття спорту не пов'язано з символічним кругообігом буттєвого світу; це, швидше, сама сила буттєвості буття; це – якась межа динамічної цілісності індивідуального та суспільного життя, в якій приводяться до повноти і згоди її різноманітні й навіть полярні якості. Тому, за великим рахунком, спорт є начало збірне, і його соціокультурна вершина – це космічна згода, що охоплює весь світ (далеко не випадково, спорт дозволяє виробляти Вселенську культуру світу) і притаманна лише істинному спортсмену і тренеру. Дари дії спортсмена сокровенні та спонтанні, оскільки вони невіддільні від дії космічного імпульсу

життя. Істинний прообраз діяльності спортсмена - факт даності або, точніше сказати, заданості тілесного буття в світі. Саме «тіло спортсмена», як екзистенціальне і естетичне зусилля над самим собою, робить можливою інтуїцію повноти й універсальної корисності існування, займають настільки важливе місце в сучасному житті.

Спортсмен не шукає ідеальних, умоглядних схем реальної дійсності. Він просто оберігає повноту соціального буття, як би ввіряючи все суще безмежній відкритості соціальних і духовних змін.

Шлях спортсмена втілюється в наступних «кроки»: 1) спортсмен відстороняється від емпіричного, можливого досвіду (результати, досягнуті ним, виходять за межі повсякденного існування); 2) він також підноситься над усталеними формами поглядів на світ. Але головне полягає в тому, що спортсмен зайнятий підвищенням чутливості. Для його життя і діяльності характерний перехід до інтенсивного і піднесеного проживання життя.

Отже, основні мотиви життя спортсмена – це інтенсифікація життєвих форм, позачасовий і позапросторовий «розрив» (адже культура, як вчить Чжуан-цзи, твориться перш, ніж самі зримі (естетичні) форми знайдуть зовнішню форму). Спортсмен не користується окремими органами почуттів; він відчуває і «думає» всім тілом, сприймає світ всім своїм еством. Однак він вміє бути таким, яким ще не був, а тому здатний повернутися до витoku всіх речей і впізнати свій істинний вигляд. «Цим досвідом пізнання, а краще сказати, передчувань невідомого, що приховує свій образ Божества натхненний рід патетичних пасажів даоського письменника, на перший погляд випадають із загального іронічного, навіть жартівливого тону його книги» (Chzhuan-czy 2002, p. 36) [7].

Шлях спортсмена є і рух у зворотному напрямку: від зовнішніх образів до найдрібніших «насінин» речей, шлях до абсолютно внутрішнього і екзистенційного. Ця практика, яка вимагає відмовитися від своїх звичок і відкинути існуючі стереотипи мислення, є практика повернення до первозданної істини своєї тілесної присутності як буттєвої звички.

Принцип природності спортсмена здійснюється шляхом поступового накопичення соціокультурного досвіду і досягає далекого результату через близьке, а до культурно-тонкого йде від фізичного та грубого. Тому слід захищати свободу духу, не впадаючи в самогубний скептицизм. Завдання розвитку філософії спорту полягає в тому, щоб не вигадувати саморобні і штучні істини, а оберігати повноту буття від зазіхань чисто ідеологічних і технократних інтерпретацій світу.

Спортивна метафора повідомляє про бачення світу як простору живої взаємодії сил, незліченних відлунь голосу, що ніколи не звучав. Вона вказує і на уявлення про реальність як чисту тривалість, тимчасову плинність. Образ спортивної дії з особливою наочністю демонструє єдність всього сущого у причетності до порожнечі. Адже порожнеча, що творить світовий хор голосів, і неосяжна порожнеча небес - одна й та ж. У порожнечі справи людей і спокій Небес сходяться воедино. І все ж одне зовсім не рівне іншому. Знати дію небесного акту і дію людського – вершина знання. Той, кому в спортивному зусиллі відомо дію небесного, бере життя від неба. Отже, має бути справжня людина, і тоді з'явиться справжнє знання.

Спортсмен, по суті справи, наслідує Небу, прозорому, високому і бездонному. Але тут мова йде про порожнечу, що вміщає в себе всі фарби і естетичні звуки світу. У тому, що спортсмен судить про співвідношення небесного (духовного) і людського (земного), з особливою наочністю виявляється його стратегія життя: доводити антиномії думки до стану абсолютної сумісності. Спортсмен любить протиставляти духовне і тілесне, заявляючи, що ганебніший засіб людей є найцінніше для духу. Водночас він прагне ототожнити небесне з біологічною природою живих істот та іменує небесним визволенням повсякденну працю людей, які сіють і годують, тчуть і одягають. Зауважимо, що небо набуває для життя спортсмена значення безособової етичної сили, що визначає долю всього живого.

Ми сьогодні, зрозуміло, повинні бути далекі від подібного моралізаторства. Однак у мотиві «небесної карі» у Чжуан-цзи є, можливо, і більш глибокий підтекст, пов'язаний з тим, що покарання є свідчення гріхопадіння людини і, отже, воно знаменує виділення людини з духовного і природного світу, його власне олюднення.

Небесне зусилля в людині втілюється в тому, що робить його несхожим на інших і в даному відношенні красивим. Але саме спортивна дія, як результат персонального творчого зусилля, спрямованого на самоперевершення, пов'язана з тією безмежною глибиною волі, де людське «зустрічається» з небесним. Спортсмен живе як би «нарівні з землею і небом», а

тому його заняття для нього – не прокляття, а джерело радості. Спортсмен несе унікальну відповідальність перед світом, і його завдання – охороняти «небесну» (духовну) або символічну (до деякої міри виявляється в танці) глибину культури. Спортсмен тому не протиставляє себе світові. Він спортивний саме своєю космічністю. Спортсмен – це людина цілісна і одночасно безмежна. Його діяльність до певної міри відповідає даоському мотиву вічноплинного хаосу.

Спортивна ігрова стихія поєднує в собі небесне і людське начала за межею свого існування. Саме так і можна, як ми вважаємо, затвердити людині в собі людське.

Непродуктивна та людина, яка працює наполовину. Духовні сили, задіяні не повною мірою, поступово приходять у стан крайнього занепаду. Адже дух схожий на «пружину», постійно потребує заводу, і якщо ця пружина не досягла свого крайнього ступеню стиснення, то і число коливань, життєвий пульс буде лише ледь проглядатися, поки не стихне зовсім.

Чжуан-цзи вважає, що істинно людським началом в людині виступає її здатність спрямовуватися за горизонти зрозумілого, зручного і приємного, подібно до того, як мандрівника манять невідомі землі. Мірою екзистенціальної довіри до людини виступає саме незнання, супутнє усвідомленню граничності людського існування. Будь-яка людина в своїй душі - спортсмен. Він не знає меж своїх можливостей і в той же час прагне вийти за межі повсякденного існування. Спортивна довіра до людини є гідністю, а не нагородою. Дана довіра потребує вирішення йти шляхом «серця», що не розрізняючи волю і долю, гри і рок.

Діяльність спортсмена перевершує дихотомію праці та відпочинку, корисного і марного, хоча вона і не зводить людську практику до якоїсь первинної сутності. Чи не є такою й гра людини.

Тим часом спортивна ігрова стихія постає реальністю всюдисущою, невіддільною від самого життя. Спортивна гра вимагає цілковитої серйозності від її учасників. Ця гра має буттєве коріння, що передує будь-яким її «правилами». Нам думається, що не слід допускати ніяких вилучень з необмеженого поля соціокультурного досвіду, що відкривається грою. Гра (особливо спортивна!) є сам фатальний «танець» речей, що стоїть вище самих духовних сутностей. Адже світом якраз і рухає нестримна радість. А що, крім спортивної гри, точніше, самого переживання гри, може подарувати нічим не затьмарену насолоду?

Отже, ми говоримо насамперед про велику гру. Гра належить колу улюблених нашим серцям понять, які вже спочатку розкриваються у вигляді нескінченної перспективи заданої позиції. Гра – точний образ самотності всього суцього. Адже вона звільняє від занепокоєння про можливе і неможливе. У світлі спортивної гри соціум постає перед людиною колодязем таїнств, безоднею невизначеності, як і його власне буття.

Актуальність гри спортсмена полягає в тому, що гра сприяє згортанню суспільної істерії; саме гра перетворює шаленість з реальної загрози культурі в загрозу ігрову, нереалізовану. Спортсмен кориться тому ж поклику, що й учасник стародавніх спортивних свят. Але він робить предметом споглядання саме своє буття, відволікаючись від зовнішніх форм і перетворюючи на метафору те, що раніше проживалося як творчо справжнє.

Велика гра спортсменів не дозволяє відчувувати естетичну, символічну активність людини від його тілесного і духовного досвіду, перетворювати культурні символи в анонімні засоби інтерперсонального спілкування, що притісняють людську природу. Адже таке спілкування не анонімне. А пов'язане з піднесенням людської особистості, особи, яка в змістовному відношенні набагато більше, ніж суб'єкт.

Гра спортсмена не дозволяє абсолютної відкритості людини світу прийняти характер взаємного знищення. Вона перетворює людську агресивність в екзистенціальний танець, якому притаманні моральні та естетичні смисли. У цьому, зокрема, виявляється гуманістична сутність спортивних ігор.

Отже, спортивна ігрова стихія безпосередньо стикається з духовно-естетичним виміром спорту й спортсмена. Естетичне підвищує ступінь життєдіяльності людини. Тому ми повинні проявити відданість грі, поширивши її на символи святості, на те краще, що ми маємо, на ідеали добра, істини і справедливості. Але робити це ми маємо для того, щоб «зібрати» воєдино духовне і емпіричне, абсолютне й людське, так, щоб дозволити людині інтеріювати, «зберегти» в собі «небесне» начало у культурі.

Саме гра та інтерперсональні відносини, а не абстрактні ідеї, вдихають в нас життя. Джерело життя – у всюдисущій творчій, моральній та естетичній стихії, яка заявляє про себе

в грі й сміхові, мріях і творчих образах, в спортивному танці й змаганнях. А це і є та первинна довіра до людини, яка поступово переходить у визнані культурою форми.

Література:

1. Апинян Т. А. Метафизика игры и константы культуры / Т. А. Апинян // Человек – Философия – Гуманизм. В 7 т.; Т. 6. Философия культуры. – СПб. : Издательство Санкт-Петербургского государственного университета, 1997. – С. 8-10.
2. Байбурин А. К. Ритуал: между биологическим и социальным / А. К. Байбурин // Фольклор и этнографическая действительность. – СПб., 1992. – С. 18-22.
3. Исмагилов Р. Г. Бытие человека и ценность игры / Р. Г. Исмагилов // Актуальные проблемы социогуманитарного знания. Сборник научных трудов кафедры философии МПГУ. Вып. XXX. – М. : Прометей, 2005. – С. 60-66.
4. Кривцун О. А. Эстетика. / Кривцун О. А. – 2-е изд., доп. – М. : Аспект-Пресс, 2001. – 447 с.
5. Левинас Э. Избранное: трудная свобода / Э. Левинас / Пер. с франц. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2004. – С. 304-306.
6. Мазаев А. И. Праздник как социально-художественное явление / А. И. Мазаев – М., 1978. – 392 с.
7. Чжуан-цзы: Даосские каноны. – М. : ООО «Издательство Астрель»: ООО Издательство АСТ», 2002. – 432 с.

Literatura:

1. Apinyan T. A. Metafizika igri i konstanty kultury // Chelovek – Filosofiya – Gumanizm. V 7 t.; T. 6. Filosofiya kultury. – SPb. : Izdatelstvo Sankt-Peterburgskogo gosudarstvennogo universiteta. 1997. – S. 8-10.
2. Bajburin A. K. Ritual: mezhdru biologicheskim i socialnym / A. K. Bajburin // Folklor i etnograficheskaya dejstvitel'nost. – SPb., 1992. – S. 18-28.
3. Ismagilov R. G. Bytie cheloveka i cennosti igry / R. G. Ismagilov // Aktualnye problemy sociogumanitarnogo znaniya. Sbornik nauchnyx trudov kafedry filosofiyi MPGU. Vyp. XXX. – M. : Prometej, 2005. – S. 60-66.
4. Krivczun O. A. Estetika. / O. A. Krivczun. – 2-e uzd., dop. – M. : Aspekt-Press, 2001. – 447 s.
5. Levinas E. Izbrannoe: trudnaya svoboda. / E. Levinas / Per. S francz. – M. : Rossyjskaya politicheskaya enciklopediya (ROSSPЭN), 2004. – S. 304-306.
6. Mazaev A. Y. Prazdnik kak socialno-hudozhestvennoe yavleniye. / A. Y. Mazaev. – M., 1978. – 392 s.
7. Chzhuan-czzy: Daoskiye kanony. – M. : ООО «Izdatelstvo Astrel»: ООО Izdatelstvo AST», 2002. – 432 s.

В статье анализируются иррациональные факторы игры спортсмена, исследуются социокультурные пласты иррационального. В игровом соперничестве каждый участник сражается в первую очередь сам с собой, стремясь превзойти ранее показанный результат, поэтому трудно отрицать результативность спортивной игры и все же в ее природе есть стихийный элемент. Спортивная игра понимается как специфический вид активности субъекта, отличный как от деятельности, так и от общения через фиксированную нормативность игрового пространства. Спортивная игра является актуализация излишне физических, душевных и духовных сил человеческого существа, свободной от «внешней необходимости». Спортивная игра требует полнейшей серьезности от ее участников. Эта игра имеет корни бытия, предшествующих любым ее «правилам». Итак, спортивная игровая стихия непосредственно сталкивается с духовно-эстетическим измерением спорта и спортсмена. Эстетическое, как считает автор, повышает степень жизнедеятельности человека. Именно игра и интерперсональные отношения вдыхают в нас жизнь. Источник жизни – в вездесущей творческой стихии, заявляет о себе в игре и смехе, грезах и творческих образах, в спортивном танце и соревнованиях. А это и есть та первичная доверие к человеку,

который постепенно переходит в признанные культурой формы.

Ключевые слова: человек, спортивная игра, игровая стихия, соперничество, соревнования, культура, результативность.

This article analyzes the irrational factors of an athlete's play investigating socio-cultural stratum of irrational. In the playing competition each participant competes primarily to himself, trying to surpass the earlier shows the result, it is difficult to deny the impact of sports game and yet its nature is a spontaneous element. Sports game is understood as a specific kind of activity of the subject, different from both the business and communicating through a fixed normative playing space. Sports game is updated overly physical, mental and spiritual powers of the human being, free from «external needs». Sports game requires its full seriousness of its members. This game has roots being prior to any of the «rules». Hence, athlete game element direct contact with the spiritual and aesthetic measurements sports and athlete. Aesthetically, the authors say, increases the degree of human activity. That game and interpersonal relationships breathe life into us. Source of life - the ubiquitous creative element, which manifests itself in play and laughter, delusions and creative imagery in sport dancing and competitions. And this is the primary trust a man who gradually turns into a recognized form of culture.

Key words: people, sports game, game elements, rivalry, competition, culture, effectiveness.